

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Knelpuntenbrief RCE 2025

De straat Muurhuizen in Amersfoort is gebouwd op de fundamenten van een oude stadsmuur. Foto RCE, Jarno Pors

Inhoudsopgave

Voorwoord 3

Over de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 4

Onze diensten en taken 5

Erfgoed in cijfers 6

Voor en met wie we werken 7

Knelpunten 9

1. Erfgoed onder druk bij de ruimtelijke opgave 9
2. Capaciteitstekort bij gemeenten en de impact op erfgoedbeheer 11
3. Uitdagingen bij de instandhouding van grote monumenten 13
4. Op orde houden van een robuuste digitale infrastructuur 15
5. Bescherming van erfgoed bij crises 17

Colofon 19

(Foto RCE, Bas Kijzers)

Voorwoord

De waarde van erfgoed voor mensen is dagelijks zichtbaar in ons werk: het geeft betekenis, verbindt gemeenschappen en vertelt wie we zijn en waar we vandaan komen. Daarnaast wordt erfgoed benut bij actuele maatschappelijke opgaven, en onderstrepen we de relevantie van het betrekken van erfgoed in de zes taskforces van dit kabinet. Vrijwel alle gedefinieerde opgaven dragen een erfgoedcomponent in zich.

We ervaren ook dat het stelsel dat dit erfgoed beschermt onder druk staat. In deze Knelpuntenbrief rapporteren we open over knelpunten in de uitvoering én over mogelijke oplossingen. Zo dragen we bij aan een transparante overheid en goede publieke dienstverlening.

Er zijn knelpunten die al langere tijd spelen en in de toekomst kunnen leiden tot grotere vraagstukken en opgaven. In deze brief benoemen we de vijf meest prangende:
1. erfgoed onder druk bij de ruimtelijke opgave; 2. capaciteitstekort bij gemeenten en de impact op erfgoedbeheer; 3. uitdagingen bij de instandhouding van grote monumenten; 4. op orde houden van een robuuste digitale infrastructuur en 5. bescherming van erfgoed bij crises. Bij elk knelpunt schetsen we de vorderingen sinds de vorige rapportage en doen we een suggestie voor mogelijke oplossingen.

Onze wens is dat deze brief bijdraagt aan een gedeeld begrip van wat er nodig is om het erfgoedstelsel gezond te houden. En dat het een uitnodiging is om daar met een integrale blik, en samen met politiek, overheden, erfgoedveld en iedereen die het erfgoed een warm hart toedraagt aan te blijven werken.

Susan Lammers
Algemeen directeur
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Bewoners helpen bij een archeologisch onderzoek van een in de 18e eeuw gedempte gracht op het Onstaborgterrein in Groningen. Foto RCE, Jos Stöver

Over de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De toekomst een verleden geven en het verleden een toekomst. Dat is de missie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Als uitvoerder van wet- en regelgeving en erfgoedbeleid én als rijkskennisinstelling zetten we ons in om het cultureel erfgoed te waarderen, te behouden en te benutten bij maatschappelijke ontwikkelingen. Daarbij hanteren we drie uitgangspunten: erfgoed maak je samen, erfgoed vraagt om kennis en erfgoed is een vak apart.
We zetten ons in om aan verschillende perspectieven ruimte te bieden en werken samen met vele partijen. Omdat we wensen dat cultureel erfgoed van iedereen is en een plaats heeft in de hedendaagse samenleving en die van de toekomst.

Een onderzoeker van de RCE bekijkt met een UV-lamp de materiaalsamenstelling van een masker uit de rijkscollectie. Foto RCE, Jarno Pors

Onze diensten en taken

Als directie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) verbinden we praktijk, beleid en wetenschap en voeren we rijksbeleid voor het erfgoed uit. Onze dienstverlening is onderverdeeld in vier kerntaken:

Kennis ontwikkelen en verspreiden

Als rijkskennisinstelling ondersteunen we de praktijkgerichte erfgoedzorg door het bevorderen van onderzoek en door het ontwikkelen en toegankelijk maken van oplossingsgerichte en toepasbare kennis. Dat doen we onder andere via de platforms Archis, Collectie Nederland en de Erfgoedatlas, het ter beschikking stellen van onze bibliotheek-, archief- en beeldcollecties, en met bijeenkomsten en publicaties.

Adviseren en vergunnen

We geven praktische adviezen voor de omgang met erfgoed aan overheden, eigenaren en beheerders over rijksmonumenten, landschap en leefomgeving, archeologie en roerend erfgoed. We adviseren gemeenten bij het verlenen van vergunningen voor wijzigingen van rijksmonumenten. Voor wijzigingen van archeologische rijksmonumenten verlenen wij zelf de vergunning. Collectiebeheerders adviseren we over beheer, behoud en toegankelijkheid van hun collectie. Onze adviestaken komen voort uit de wettelijke taken uit de Omgevingswet, Erfgoedwet en uit het rijksbeleid dat de dienst uitvoert, veelal gebaseerd op verplichtingen uit internationale verdragen.

Subsidiëren

Wij verstrekken subsidies aan eigenaren van erfgoed. Deze subsidies zijn gericht op instandhouding, herbestemming en verduurzaming, en hebben tot doel om monumenten een duurzame toekomst te bieden.

Beheren en aanwijzen

Een deel van de rijks(kunst)collectie is in beheer bij de RCE. Wij dragen zorg voor behoud en toegankelijkheid van deze objecten, onder andere door ze in bruikleen te geven aan musea en publieke instellingen. Daarnaast wijzen wij namens de minister van OCW rijksmonumenten aan. Dat doen we volgens een zorgvuldig proces, met oog voor zowel het maatschappelijk belang als het belang van de eigenaar.

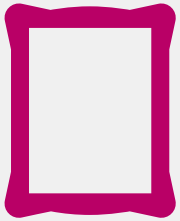
>>

Erfgoed in cijfers

Gebouwde en aangelegde rijksmonumenten

61.643

Beschermde cultuurgoederen

167

Archeologische rijksmonumenten

1.465

Musea

621

UNESCO Werelderfgoedsites

13

Rijksbeschermde stads- en dorpsgezichten

472

In 2025

- **155 miljoen euro**
  aan verleende instandhoudingssubsidies
- **525 adviesverzoeken**
  voor gebouwde en aangelegde rijksmonumenten
- **56 vergunningen**
  voor wijzigingen van archeologische rijksmonumenten
- **129.000 objecten in de rijkscollectie RCE**
  waarvan ruim 30% in bruikleen bij 390 verschillende instellingen,

  in 2025: 568 bruiklenen aan 66 instellingen, voor 34 tentoonstellingen
- **17.988 publieksvragen**
  via de Infodesk
- **114 bijeenkomsten kennisplatforms RCE**
- **17 afgehandelde WOO verzoeken**
  allen binnen de wettelijke termijn
- **2 miljoen euro**
  aan ondersteuning van 25 participatieve projecten

Meer cijfers over erfgoed die betrekking hebben op de Stand van de Uitvoering 2025, zijn te vinden in de Erfgoedmonitor van de RCE

Heggenvlechten is een mooi voorbeeld van erfgoedparticipatie en sluit goed aan bij de filosofie van het Verdrag van Faro. Foto Valentijn te Plate, VNC

Voor en met wie we werken

We werken voor - en met - veel partijen, want erfgoed maak je samen.

Eigenaren en beheerders

Eigenaren en beheerders van erfgoed zijn essentieel in het erfgoedstelsel en daarom belangrijk voor de RCE. Het directe contact met zowel particuliere eigenaren van een individueel object als professionele beheerders van bijvoorbeeld buiten-plaatsen, landschappen of collecties vraagt een passende dienstverlening, advisering en subsidieverlening. We streven ernaar om nauw met eigenaren samen te werken en om hen te ondersteunen bij het behoud en de ontwikkeling van hun erfgoed.

De erfgoedbranche

Ook erfgoedorganisaties, bedrijven, wetenschappers, vrijwilligers en erfgoed-professionals behoren tot de partners van de RCE. Zij zijn actief op verschillende terreinen, zoals onderzoek, educatie, archivering, advisering, restauratie en toerisme. We werken met deze organisaties en deskundigen samen door kennis en expertise te delen en ontwikkelen, netwerken te faciliteren en samenwerkings-verbanden te stimuleren.

>>

Burgers en gemeenschappen

Nederlanders zetten zich individueel en in georganiseerd verband actief in om erfgoed te beschermen, te ontsluiten en levend te houden. Hun kennis en inbreng draagt bij aan onze ambitie samen erfgoed te maken en door te geven aan toekomstige generaties. We bieden handvatten en middelen om hen te ondersteunen in deze opgave. Het Verdrag van Faro, dat ervan uitgaat dat iedereen recht heeft betrokken te zijn bij cultureel erfgoed, vormt de basis voor meer gelijkwaardige participatie.

Andere partijen

Van woningbouwers tot waterbeheerders; partijen die betrokken zijn bij de grote ruimtelijke en maatschappelijke transities in Nederland komen erfgoed tegen in hun dagelijks werk. We helpen hen om erfgoed op een zorgvuldige manier in te passen of te benutten in hun opgaven.

Overheden

Gemeenten, provincies en waterschappen spelen een belangrijke rol bij het opstellen en uitvoeren van beleid en regelgeving met betrekking tot erfgoedbescherming en ruimtelijke ordening. We bieden hen – en andere uitvoeringsdiensten van het Rijk – ondersteuning en expertise bij de ontwikkeling van effectief erfgoedbeleid en bij het beslissen over erfgoedkwesties. Trends en signalen uit het erfgoedveld delen we met andere directies van OCW en andere departementen ten behoeve van het erfgoedbeleid.

Verdichten (of nieuwe woningen toevoegen) in historische binnensteden vraagt om zorgvuldige inpassing, zoals hier in de Rode Weeshuisstraat in Groningen. Foto Sebastiaan van Damme

Knelpunten

Voor een goede uitvoering van ons werk binnen het erfgoedstelsel ervaren we vijf knelpunten waarvoor we aandacht vragen. Deze knelpunten zetten momenteel onze dienstverlening onder druk. Voor alle knelpunten geldt dat de rijksbrede taakstelling en complexe regelgeving binnen de overheid een versterkend effect hebben.

1. Erfgoed onder druk bij de ruimtelijke opgave

Wat is er aan de hand?

Nederland staat voor grote ruimtelijke ingrepen: voor woningbouw, transitie van de landbouw, klimaatverandering, defensie en duurzame energievoorziening. De RCE bereidt zich voor op de grote druk die deze ruimtevraag legt op het erfgoed. Wat moet er gebeuren om de kwaliteit en identiteit van regio's te waarborgen voor volgende generaties? En hoe zorgen we dat erfgoed een kwaliteitsimpuls aan transities kan geven?

>>

Wat is de voortgang sinds de vorige rapportage?
Inmiddels is conform de Omgevingswet de Ontwerp-Nota Ruimte gepubliceerd , waarin het vorige kabinet erfgoed nadrukkelijk heeft gepositioneerd in het nationale ruimtelijk beleid. De Nota kondigt een nationaal programma Erfgoed en Leefomgeving aan, dat zich richt op het goed en zo vroeg mogelijk inpassen van erfgoed in ruimtelijke plannen ('erfgoedinclusief werken'). Transparantie en voorspelbaarheid richting ruimtelijk initiatiefnemers over omgang met erfgoed zijn de kern van de aanpak; evenals een ontwerpgerichte benadering die erfgoed inzet als drager voor ruimtelijke ontwikkelingen. Bijzondere aandacht is er voor een goede omgang met 27 in de Nota aangewezen waardevolle cultuurlandschappen.

Wat is nodig van beleid/politiek?
Erfgoedinclusief werken vraagt dat afwegingen en werkwijzen van ruimtelijk initiatiefnemers duidelijk zijn. Maar ook dat het erfgoedperspectief aan het begin van planprocessen bekend is, zodat betrokken partijen erfgoed volwaardig meenemen. Zeker als de overheid zelf initiatiefnemer is. De vraag aan de politiek en aan medeoverheden is om bij grote transities open te staan voor erfgoedinclusief werken en samen op te trekken. Het nationaal programma Erfgoed en Leefomgeving is er vervolgens op gericht om onze aanwezigheid in de uitvoering te verstevigen, de voorspelbaarheid van advisering te vergroten, ontwikkelde kennis te ontsluiten en nieuwe kennis te ontwikkelen. Ook willen we andere departementen en medeoverheden in staat te stellen erfgoedwaarden en transities te combineren in hún praktijk. Bijvoorbeeld via gebiedsbiografieën en ontwerpateliers.

2. Capaciteitstekort bij gemeenten en de impact op erfgoedbeheer

Wat is er aan de hand?

Gemeenten zijn als spil in het erfgoedstelsel bijna altijd het bevoegd gezag in de omgang met erfgoed, ook bij ruimtelijke ontwikkelingen. Voor burgers zijn zij het eerstelijnsloket. Maar in een flink aantal gemeenten zijn capaciteit en deskundigheid onvoldoende aanwezig. Daardoor belanden eerstelijnsvragen niet alleen onnodig bij de RCE, maar voldoen ook dossiers die gemeenten opstellen en besluiten die ze nemen geregeld niet aan de inhoudelijke of juridische vereisten. Erfgoed komt in die gevallen binnen ruimtelijke processen in een achterstands-positie terecht. Gebrek aan deskundigheid betekent ook dat adviezen en kennis-producten van de RCE onvoldoende benut (kunnen) worden. Voor sommige terreinen, zoals bouwhistorie of maritieme archeologie, geldt tevens dat weinig gemeenten er beleid voor hebben. Ook dat leidt tot meer vragen aan de RCE. Deze druk op het werk wordt niet alleen verder verhoogd door het toenemende belang van participatie, maar ook door de taakstelling bij de rijksoverheid zelf. Dit >>

Archeologisch onderzoek door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed naar een ijzermolen op het terrein van de DRU in Ulft. Foto RCE, Ton Penders

knelpunt heeft vooral impact op onze advies- en kennistaak.

Wat is de voortgang sinds de vorige rapportage?

Het oplossen van dit probleem vraagt om langjarige, gerichte inzet om de capaciteit en expertise bij provincies, maar met name bij gemeenten te versterken. Daartoe is door het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeentenen (VNG), en OCW het programma Erfgoed en Overheid gestart. De RCE is hier intensief bij betrokken, voert een deel van het programma uit en faciliteert het kwartiermakersteam dat begin 2026 is opgezet. De RCE maakt ook instrumenten zoals een wegwijzer vergunningverlening voor gemeenten.

Wat is er nodig van beleid/politiek?

Een belangrijk onderdeel van de oplossing is het inzichtelijk maken van standaarden en generieke normen, zodat voor gemeenten helder is welke inzet nodig is voor gedegen erfgoedzorg. Naast concrete producten als waardenkaarten en gebiedsbiografieën zijn bijscholing en ondersteuning van erfgoedambtenaren noodzakelijk. Ook is goede samenwerking binnen de erfgoedketen essentieel, zowel binnen als tussen overheden. Verder blijft het belangrijk om te investeren in opleidingen en in te zetten op het vergroten van bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak en daarmee op bewustwording dat erfgoed een volwaardige plek vraagt in overheidsbeleid. Het feit dat er ook veel gemeenten zijn die goed functioneren op dit gebied laat zien dat een positief perspectief voorhanden is.

3. Uitdagingen bij de instandhouding van grote monumenten

Wat is er aan de hand?

Het financiële instrumentarium voor de monumentenzorg is gericht op het terugbrengen van de restauratieachterstand van rijksmonumenten naar maximaal 10%, en deze vervolgens op peil te houden. Het beschikbare instrumentarium bestaat uit leningen (bij het Nationaal Restauratiefonds), restauratiesubsidies en subsidies voor onderhoud. Uit een uitgebreide verkenning van het financiële stelsel (afgerond in 2024) bleek dat met name de grotere opgaven niet goed bediend werden door dit stelsel. De Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim) wordt overvraagd met restauratieplannen en de RCE ziet in toenemende mate opgaven waarvan de financiering niet rond komt.

Wat is de voortgang sinds de vorige rapportage?

Nadat eind 2024 het subsidiepercentage van de Sim naar beneden is bijgesteld, is in 2025 het budget verhoogd met structureel €15 miljoen, waarvan €5 miljoen specifiek voor grote kerkgebouwen. Ook is de verdeling van

>>

De restauratie van Jachtslot Mookerheide (Natuurmonumenten), waarbij het landhuis is hersteld in originele jugendstilstijl, is mede mogelijk gemaakt met middelen uit de Subsidieregeling Restauratie Rijksmonumenten 2019-2020. Foto Van Dinther Bouwbedrijf bv.

de middelen over de categorieën aangepast ten gunste van grote(re) monumenten.
Bij het Nationaal Restauratiefonds is gewerkt aan een leningsfaciliteit specifiek voor grote opgaven die naar verwachting in 2026 beschikbaar komt. Ook heeft OCW eenmalig €45 miljoen vrij gemaakt voor grote restauratieopgaven, naast de al bestaande provinciale restauratieregelingen. De nieuwe, structurele restauratieregeling is begin 2026 gepubliceerd en wordt in september van 2026 en 2027 opengesteld. De regeling is zo opgezet dat hier eenvoudig nieuwe middelen aan kunnen worden toegevoegd als die beschikbaar zouden komen.

Wat is nodig van beleid/politiek?

Met bovengenoemde maatregelen is de verwachting dat we binnen enkele jaren grotendeels aan de subsidievraag kunnen voldoen en er geen enorme overvraag voor instandhoudingssubsidies meer zal zijn. Daarvoor is wel nodig dat de leenfaciliteit op peil komt, en er jaarlijkse loon- en prijsbijstelling plaatsvindt om het benodigde subsidiebudget op peil te houden. Voor heel grote restauratieopgaven zijn nu alleen middelen beschikbaar voor twee aanvraagrondes. De restauratieopgave is evenwel structureel.

4. Op orde houden van een robuuste digitale infrastructuur

Wat is er aan de hand?

Voor moderne dienstverlening op het gebied van erfgoedzorg zijn deskundig IT-personeel en een robuuste en toekomstbestendige digitale infra-structuur essentieel. Het functioneren daarvan heeft impact op alle taken van de RCE, van het verwerken van subsidie-aanvragen en archeologische vondst-meldingen tot het geven van advies en de ontsluiting van gekoppelde data over collecties. In de praktijk vormt het vinden en vasthouden van kundig IT-personeel een uitdaging, net als het feit dat inno-veren én het up-to-date en veilig houden van bestaande systemen om continue investeringen vragen.

Wat is de voortgang sinds de vorige rapportage?

Voor nieuwe IT-projecten als de herbouw van het platform CollectieNederland.nl en de vernieuwing van onze Beeldbank sluiten we aan bij de uitgangspunten van de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed. Daarnaast heeft de RCE vanuit het ministerie van Economische Zaken en Klimaat budget voor

>>

Een groot deel van de rijkscollectie is ook als digitale collectie terug te vinden op CollectieNederland.nl. Foto RCE, Jarno Pors

onderzoeksfaciliteiten ontvangen ten behoeve van een (verbeterde) digitale infrastructuur. Hiermee kunnen we gegevens over archeologisch, landschappelijk en gebouwd erfgoed bundelen en breed toegankelijk maken (DNA NI). Met het project Erfgoed Veilig, Vindbaar en Verankerd (E3V) gaan we de beschikbaarheid en doorzoekbaarheid verbeteren van data die erfgoedzorgers helpt in crisissituaties zoals diefstal, brand, overstromingen of een conflict. Voor moeilijk te werven IT-functies is in 2025 gekozen om extra wervingskanalen in te zetten om zo de reikwijdte te vergroten.

Wat is nodig van beleid/politiek?

In het nieuwe Coalitieakkoord staat dat de overheid digitaal betrouwbaar, toegankelijk, efficiënt en weerbaar moet zijn. Dat vraagt om vroegtijdige aandacht voor de uitvoerbaarheid van beleid, waarbij IT standaard meegewogen wordt in het beleidsontwikkelproces. Met voldoende oog voor het actueel, betrouwbaar, toegankelijk, efficiënt en weerbaar houden van digitale voorzieningen.

5. Bescherming van erfgoed bij crises

Wat is er aan de hand?
De verslechterende internationale veiligheidssituatie en de gevolgen van klimaatverandering vragen om extra aandacht voor de bescherming van erfgoed, dat kwetsbaar is in tijden van (hybride) conflict en crises. Een goede voorbereiding kan schade aan erfgoed voorkomen of beperken. Hier ligt echter een opgave: zo beschouwde eind 2024 slechts 21% van de museale rijkscollectiebeheerders zich als volledig weerbaar tegen cyberdreigingen. De RCE speelt een belangrijke rol in het ontwikkelen en delen van betrouwbare informatie over veilig en weerbaar erfgoed. De ontwikkelingen op het gebied van veilig erfgoed hebben dan ook met name impact op de uitvoering van onze kennistaak. >>

Medewerkers van het Collectie Centrum Nederland, Ministerie van Defensie en studenten van de Reinwardt academie oefenen tijdens de Actiedag Weerbaar Erfgoed in een mobiele noodhulpcontainer met collectiehulpverlening. Foto RCE, Hans Roggen

Wat is de voortgang sinds de vorige rapportage?
In de erfgoedsector is door de Taskforce Veilig Erfgoed een groter bewustzijn ontstaan over de noodzaak om zich (beter) voor te bereiden op crises en calamiteiten.
Hierop voortbouwend heeft de RCE een programma ingericht (2026-2028) waarin de focus onder andere ligt op kennisopbouw en op het verbeteren van informatievoorziening over veiligheidszorg, van brandveiligheid tot cybersecurity. We zetten extra in op bewustwording bij erfgoedeigenaren en -beheerders over risico's en gevolgen voor erfgoed, zodat zij in staat zijn om preventief te handelen en waar nodig actie te ondernemen. Het programma richt zich ook op het beter verankeren van erfgoed in het nationale veiligheidsbeleid en de regionale crisisstructuur. Tot slot is de verwachting dat het project E3V erfgoedzorgers zal helpen te anticiperen op dreigingen.

Wat is nodig van beleid/politiek?
Internationale afspraken ter bescherming van erfgoed zijn vastgelegd in de Haagse Conventie (1954) en het Tweede Protocol (1999). Zoals in de Stand van de Uitvoering 2024 werd benadrukt vergt het bredere debat over erfgoedbescherming en weerbaarheid in Nederland nog de nodige stappen.
Er ontbreekt bijvoorbeeld een strategie om erfgoed in crisissituaties effectief te beschermen. Om voorbereid te zijn op langere periodes van maatschappelijke ontwrichting en gerichte aanvallen is een investering nodig in de organisatie van de sector en in de bescherming van collecties. Er zijn maatregelen nodig voor passende bescherming voor collecties en gebouwen, maar bijvoorbeeld ook voor het doorontwikkelen en trainen van veiligheidsplannen, en het verhogen van de cyberveiligheid.

Foto cover:
Op dit stuk van de A4 tussen Leiden en Leidschendam is goed zichtbaar hoe infrastructuur en de energietransitie samengaan met het Nederlandse cultuurlandschap. Foto Siebe Swart

Foto achter:
De Ecokathedraal in Mildam (Friesland) is in 2025 aangewezen als Post65 rijksmonument. Het is een steeds veranderend kunstwerk gecreëerd om langdurige processen tussen mens en natuur te bestuderen. Foto RCE, Wouter van der Sar

Colofon:

Knelpuntenbrief RCE 2025

Voor meer informatie over ons werk, raadpleeg onze publicatie Missie, Visie, Strategie.
Meer cijfers over erfgoed die betrekking hebben op de Knelpuntenbrief RCE 2025, zijn te vinden in de Erfgoedmonitor van de RCE.

Juni 2026

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl